MOLIYA BOSHQARUVIDA RISKLARNI BAHOLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR VAZIFALARI VA AMALIY YO‘NALISHLARI

Payziyev Dilshod G'ulomovich
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi
@dpayziyev@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda moliya boshqaruvida risklarni baholash amaliyotini takomillashtirishning ustuvor vazifalari va amaliy yo‘nalishlari tadqiq etilgan. Me’yoriy hujjatlar, PEFA 2024 hisoboti hamda ilmiy manbalar tahlili asosida risk-menejmentning huquqiy asosi shakllangani, biroq risklarni baholash natijalari moliyaviy qarorlarga mazmunan bog‘lanmagani ko‘rsatilgan. Kengaytirishning shartli ketma-ketligi, «yagona risk reyestri – ehtimollik va ta’sir matritsasi – ssenariyli stress-test» tamoyili hamda tayyorgarlikni baholovchi beshta ko‘rsatkich asoslab berilgan.
Kalit so‘zlar: moliya boshqaruvi, moliyaviy risklar, risklarni baholash, fiskal tavakkalchilik, ichki audit, stress-test, raqamli monitoring.

PRIORITY TASKS AND PRACTICAL DIRECTIONS FOR IMPROVING RISK ASSESSMENT PRACTICES IN FINANCIAL MANAGEMENT

Payziyev Dilshod Gulomovich
Independent Researcher, Kimyo International University in Tashkent
dpayziyev@gmail.com

Abstract. This thesis explores priority tasks and practical directions for improving risk assessment practices in financial management. Based on an analysis of regulatory documents, the PEFA 2024 report, and scholarly sources, it is shown that while a legal framework has been formed, risk assessment results are not substantively linked to financial decision-making. A conditional sequence for implementation, the "single risk register – probability-impact matrix – scenario stress-test" principle, and five readiness assessment indicators are substantiated.
Keywords: financial management, financial risks, risk assessment, fiscal risks, internal audit, stress testing, digital monitoring.

ПРИОРИТЕТНЫЕ ЗАДАЧИ И ПРАКТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАКТИКИ ОЦЕНКИ РИСКОВ В ФИНАНСОВОМ УПРАВЛЕНИИ

Пайзиев Дилшод Гуломович
Самостоятельный соискатель Ташкентского международного университета Кимё
dpayziyev@gmail.com

Аннотация. В данных тезисах исследованы приоритетные задачи и практические направления совершенствования практики оценки рисков в финансовом управлении. На основе анализа нормативных документов, отчета PEFA 2024 и научных источников показано, что правовая база сформирована, однако результаты оценки рисков содержательно не увязаны с финансовыми решениями. Обоснованы условная последовательность внедрения, принцип «единый реестр рисков – матрица вероятности и влияния – сценарный стресс-тест», а также пять показателей оценки готовности.
Ключевые слова: финансовое управление, финансовые риски, оценка рисков, фискальные риски, внутренний аудит, стресс-тестирование, цифровой мониторинг.

KIRISH

Moliya boshqaruvida risklarni baholash – moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonida daromad va kapital yo‘qotishlari hamda byudjet barqarorligiga tahdid soluvchi ehtimoliy og‘ishlarni aniqlash, miqdoriy o‘lchash va nazorat qilish tizimi bo‘lib [Fozilchayev, Xidirov 2019: 14-b.], uning samarasi baholash natijalarining resurslarni taqsimlashda amalda qo‘llanishiga bog‘liq. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy texnologiyalar va ma’lumotlar analitikasi tranzaksiya xarajatlarini qisqartirish, operatsion anomaliyalarni erta aniqlash hamda moliyaviy oqimlar ishonchliligini ta’minlashni talab etadi [Elmirzayev va boshq. 2023: 118-b.].

O‘zbekistonda Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son qarori bilan tasdiqlangan 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasida makrofiskal va davlat-xususiy sheriklik loyihalari bo‘yicha fiskal xatarlarni boshqarish, ularni byudjet hujjatlarida aks ettirish hamda tavakkalchiliklar tahliliga asoslangan ichki audit xizmati faoliyatini takomillashtirish ustuvor vazifa etib belgilandi [VM 2025: 15, 24-b.]. Shu bilan birga, korporativ moliya boshqaruvida strategik qarorlar barqarorligini ta’minlashda SWOT tahlili hamda ARIMA va ARIMAX ekonometrik modellaridan foydalanish amaliyoti kengaymoqda [Baratova 2026: 202-b.].

Biroq me’yoriy va uslubiy asosning mavjudligi risklarni baholash tizimi to‘laqonli ishlashini kafolatlamaydi. 2024-yilgi PEFA baholashida O‘zbekistonda fiskal risklar hisobdorligi umumiy «B» bahoni olgan va davlat korxonalarining 87 foizi muddatida auditdan o‘tkazilgan bo‘lsa-da (PI-10.1), shartli majburiyatlar va boshqa fiskal risklarni baholash «D» baho (PI-10.3), o‘rta muddatli qarz strategiyasida risk ko‘rsatkichlarini ochiqlash esa «D» baho (PI-

13.3) bilan cheklangan [PEFA 2024]. Ichki audit xizmati 32 ta vazirlik va idoraning 30 tasini (xarajatlarning 71,4 foizini) qamrab olgan bo‘lsa-da (PI-26.1), 2023-yilda rejali auditlarning 86 foizi bajarilib, 576 ta rejadan tashqari tekshiruv o‘tkazilgani (PI-26.3) risk-tahlil byudjet va moliya jarayoniga hali to‘liq bog‘lanmaganini ko‘rsatadi [PEFA 2024]. Demak, asosiy to‘siq risklarni e’lon qilishda emas, balki baholashning institutsional zanjiri, miqdoriy modellashtirish va yagona raqamli ma’lumot infratuzilmasida.

Tadqiqotning maqsadi – moliya boshqaruvida risklarni baholash amaliyotini takomillashtirishning ustuvor vazifalari va amaliy yo‘nalishlarini asoslash hamda tayyorgarlikni baholash ko‘rsatkichlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun me’yoriy hujjatlar, PEFA 2024 hisoboti va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari quyidagilardan iborat.

Birinchidan, risklarni baholashning institutsional poydevori to‘rt element bo‘yicha asoslandi: javobgarlik zanjiri (moliya rahbari, risk egasi, ichki audit xizmati va Hisob palatasi); byudjet va moliya rejalashtiruvi, ijro hamda hisobotni bog‘laydigan yagona risklar tasnifi; fiskal va korporativ risklarning o‘rta muddatli strategiyalar bilan bog‘liqligi; ichki audit xodimlarini sertifikatlash va kadrlar salohiyati [VM 2025: 15, 24-b.; PEFA 2024]. Amaliyotni kengaytirishda «shartli ketma-ketlik» taklif etiladi: tashkilot shu to‘rt element shakllangach kompleks risk-menejmentga o‘tadi.

Ikkinchidan, raqamli va uslubiy baholash uchun «yagona risk reyestri – ehtimollik va ta’sir matritsasi – ssenariyli stress-test» tamoyili taklif etildi: buxgalteriya hisobi («UzASBO»), g‘aznachilik ijrosi (GFMIS) va korporativ moliyaviy ko‘rsatkichlar bitta risk kodi ostidagi elektron reyestrda birlashtiriladi [VM 2025: 28-b.; Elmirzayev va boshq. 2023: 215-b.]. Har bir moliyaviy risk uchun sifat baholash (SWOT, ekspert skoringi) hamda ARIMA va ARIMAX ekonometrik prognozlash modellarini uyg‘unlashtirish [Baratova 2026: 204-b.], birlamchi qiymatlarni axborot bazalaridan avtomatik olish, qo‘lda kiritilganlarini esa «tasdiqlanmagan» deb belgilash taklif etiladi.

Uchinchidan, risklarni baholash amaliyoti tayyorgarligini o‘lchovchi beshta ko‘rsatkich taklif etildi: risk-tahlil asosida qamrab olingan xarajatlar va tushumlar ulushi (PEFA 2024 bo‘yicha 71,4 foiz [PEFA 2024]); shartli majburiyatlar va DXSh bo‘yicha miqdoriy baholangan fiskal risklar ulushi; avtomatik stress-testdan o‘tkaziladigan moliyaviy qarorlar ulushi; yillik rejali risk-audit dasturlarining bajarilish darajasi (86 foiz [PEFA 2024]); audit tavsiyalarining amalda bajarilish darajasi (93,5 foiz [PEFA 2024]). Moliyaviy qarorlarning kamida 60 foizini avtomatik stress-testdan o‘tkazish – tizimni keyingi bosqichga o‘tkazish sharti – muallif taklifi bo‘lib, amaliy sinovdan o‘tkazilishi zarur.

To‘rtinchidan, risklarni baholash natijalarini moliyaviy qarorlarga bog‘lash mexanizmi taklif etildi: «Ochiq budjet» portali va korporativ hisobotlarda risklar xaritasi yuritilib, har bir yirik investitsiya loyihasi hamda byudjet so‘roviga «Risk pasporti va sezgirlik tahlili xulosasi» majburiy ilova qilinadi. Ushbu mexanizm Strategiyadagi fiskal xatarlarni byudjet hujjatlarida

aks ettirish talabini [VM 2025: 15-b.] amaliyotga tatbiq etadi hamda PEFA 2024 aniqlagan shartli majburiyatlar va qarz risklari bo‘yicha bo‘shliqni [PEFA 2024] bartaraf etishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilar ekanmiz, fikrimizcha, O‘zbekistonda moliya boshqaruvida risklarni baholash amaliyotini takomillashtirishda asosiy e’tibor yangi me’yoriy talablar kiritishdan mavjud mexanizmlarning ishlashini ta’minlaydigan institutsional javobgarlik zanjiri, ekonometrik stress-testlash va yagona raqamli risk-monitoring infratuzilmasini shakllantirishga o‘tishi lozim. Huquqiy asos va ichki audit qamrovi shakllangan bo‘lsa-da, PEFA 2024 shartli majburiyatlar va qarz risklarini ochiqlash hamda byudjet jarayoniga bog‘lash yetarli emasligini qayd etgan [PEFA 2024]. Tadqiqot o‘z oldiga qo‘ygan maqsadga erishdi: shartli ketma-ketlik, integratsiyalashgan baholash tamoyili hamda tayyorgarlikni o‘lchovchi beshta ko‘rsatkich asoslandi.

Natijalar ikkilamchi tahlilga tayanadi, chegaraviy qiymat esa muallif taklifi bo‘lib, uni bir nechta vazirlik va aksiyadorlik jamiyatlarida sinash keyingi tadqiqot vazifasidir. Ko‘rsatkichlarni joriy etish 2030-yilgacha davlat va korporativ moliya boshqaruvida risklarni baholashni boshqariladigan hamda kuzatiladigan jarayonga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Fozilchayev Sh.Q., Xidirov N.G‘. Moliyaviy risklar nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. – 240 b.
2. Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar: darslik / S. Elmirzayev, N. Shavkatov, N. Sherkuziyeva, A. Karimov. – Toshkent: Diadema Nur Servis, 2023. – 412 b.
3. Baratova Z.X. Tanlangan strategiyalar samaradorligi va moliyaviy risklarni baholash amaliyotining tahlili // Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali. – 2026. – №5. – B. 200–208.
4. 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son qarori. – Toshkent: Adolat, 2025. – 36 b.
5. PEFA. Uzbekistan 2024: Public Financial Management Performance Report. URL: https://www.pefa.org/node/5298 (murojaat sanasi: 16.10.2026).